

Művek, nézetek, vélemények

Tomán László

Bernáth Aurél: Így éltünk Pannóniában. Második kiadás. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1958. — A nagy irodalmi alkotásoknak nincsenek látható jeleik. Az ember olvas, és egyszerre, egy pillanatban, két szó között, megérzi, rádöbben. Így voltunk Bernáth Aurél, az ismert magyar festő könyvével is, melyben arról beszél, hogy éltek az emberek régen a Pannón-síkságon, hogyan kedvezett itt egyeseknek a szerencse, másokhoz pedig milyen kegyetlen volt a sors. A festő rajzkészségével, rokonszenvvel írta Bernáth, s műve színgazdagságával, a téma és kor iránti nemcsak mint egész, mint tökéletes körkép marad meg bennünk, hanem még feledhetetlenebbül virraszt emlékeztünkben részleteivel. A viharzó, dühöngő Balatonon hanykódó, vergődő kis csónak három utasával, a keresztúri „csata”, férfiak Rabelais-i lakomája, fékevesztett mulatsága, Festetics herceg mozilátogatása, a szegedi inasévek, a vasgyári kemény munka napjai, keservei, a kaposvári társadalom egyszerű és furcsa alakjainak rajza — ezek a kompozíció legjobb sikerült részei.

Bernáth írásmódja korszerű, egész határozottan új irányban fejlesztette a magyar prózát. Nyugodt, higgadt elbeszélő-modor ez, amely nem akar indulatba hozni, talán meditációra készítetni sem. Nem járja a modern próza tekervényes útjait, nincsenek szimbólumai, talányai. Meglepően egyszerű, ezért klasszikus. És nem kell várnunk, hogy halhatatlan legyen. Már most az.

Jean Paul Sartre: A fal. Horvátra fordította Jerka Belan és Iva Adum. Epoha kiadás, Zágráb, 1958. — Már a címadó elbeszélésnek, amely börtönbe vetett spanyol forradalmárokról szól, bizarr a légköre és csattanója. A többi

négy írásban Sartre felsorakoztatott minden rosszat, amit a francia társadalom uralkodó osztályáról tudott. Elmebaj, szexuális túlkapasok, gyilkos vágy, házasságtörés, perverzítások, burzsoá felsőbbrendűségi érzés, homoszexualitás, onánia, hatalmaskodás, szadizmus... Egymást követik az undorítóbbnál undorítóbb események, jelenetek. Minden szépség, nemes életcél, emberi jószág, hit, szellem szertefoszlik, porba hull. Ebben a környezetben nagyobb a romlottság annál, amit emberi ésszel fel lehet fogni: a sűrítés túlméretezettségé vált.

Annak az irodalomnak, amely ilyen kérdésekkel foglalkozik, megengedhetjük, hogy jelentősebb legyen erkölcsi, mint művészi tekintetben. Sartre azonban megtalálta a két szempont egyensúlyát.

Szirmai Károly: Katlanban. Testvériség-Egység kiadás, Noviszád, 1958. — A süketség pusztaságában vesztglő idő, nyirkos odúkban élő aszott emberek, víziók, hallucinációk, véres panorámák, tragikus végű történetek írója, a halottak háborzongató látogatásainak, az elmúlás foszladozó ködével letakart, az emlékek mélybefúrt szemű lárvaemberekkel betelepített városainak szomorú, misztikumra hajlamos, ámulatbaejtően új szavakat kirobbantó és halkmuzsikájú mondatokat szövő költője realista könyvet írt. Műfaját nem könnyű megállapítani. Ebben a mégiscsak a regényhez legközelebb álló műben Szirmai egy Duna menti falu lakosainak, családjainak sorsát, az első háború előtti és alatti Magyarország életét, szegények vergődését, katonák kalandjait, s egy légiesen valószínűtlen és valószínűtlenül légiés leány útját adja. Néha régi fotográfiákhoz hasonló, az eseményeknek főleg külső oldalát

megvilágító, az emberi lélek rejtelmeit leggyakrabban fel nem fedő képekben, néhány kiváló régebbi írásaira emlékeztető meleg részlettel, de nem eléggé csiszolt nyelvvél, nem eléggé elmélyített tragikumú befejezéssel és egy költői, sejtelmes Epilógussal. Kár, hogy az egész könyv nem ilyen.

Werner Heisenberg: A mai fizika világgépe. Gondolat kiadó, Budapest, 1958. — A Nobel-díjas német fizikus megismertet bennünket a modern természettudomány alapvető fogalmaival, általános bevezetést ad laikusok számára az atomfizikába, a kvantum- és relativitáselméletbe, s egy történeti visszapillantás végén összefoglalja a tudományágak legújabb eredményeit. A mű harmadik fejezetében a hagyományos, ún. humanisztikus műveltségről és az európai kultúráról beszél — az atomfizikus szemszögéből.

Ki kell emelnünk, hogy Heisenberg a tudományos munka és a szellemi élet értelmét, célját Európában találja meg, és síkra száll a kultúra bölcsőjének reneszánszáért.

A könyvhöz Fogarasi Béla, a Magyar Tudományos Akadémia tagja írt előszót, melyben önkényesen kiragadott mondatokkal, Heisenberg tételeinek félremagyarázásával akarja a szerző idealizmusát megbizonyítani. Ez az eljárás azonban nem csökkenti Heisenberg művének értékét.

Françoise Sagan: Egy hónapra, egy évre. Szerbre Zorica Mišković fordította. Svjetlost kiadás, Szarajevó, 1958. — Françoise Sagan első regénye, a Jó napot bántat irodalmi szenzáció volt: egy fiatal lány olyan dolgokról és olyan hangon írt, ahogy meg gondolt felnőttek nem szoktak írni; megdöbbenette az irodalmi világot, megbotránkoztatta a kispolgárokat, és egyszeriben sztár lett, dívatot esinált. Második regényével, az Egy bizonyos mosoly-lal azokat igazolta, akik hittek tehetségében, s nem hittek a körülötte felvert porban.

Legújabb, harmadik regénye már nem is lehetett meglepetés. Kiforrott író beszél néhány párizsiról, a már ismert Sagan-i erotikus hangsúllyal; sok szerelem, sok unalom, sok hűtlenség, sok vágyakozás van benne, a megszo-

kott és az olyan körökben jól ismert, megtúrt ármánykodással, elkerülhetetlen kilátástalansággal és kilátástalan meneküléssel. A végén pedig, szinte a három regény fináléjaként azt kérdezi Bernard: „Mit is vétettünk mi?... Mi történt? Mit jelent mindez?”, mire Josée azt feleli: „Nem kell így gondolkodni, ettől megőrülhet az ember.”

Ebben már az enyészet szólal meg, az elmúlás, amelyet Sagan és minden hőse olyan elkéseredetten, de hiába-valóan szeretne elfelejteni.

Marcel Raymond: Baudelaire-től a szürrealizmusig. Szerbre Milenko Vidaković fordította. Veselin Masleša Kiadóvállalat, Szarajevó, 1958. — Az új európai költészet eredetét keresve el kell jutnunk a modern francia költészethez, amely a francia irodalom anynyi nagy korszaka, iránya, iskolája után, felszabadító hatásával, kifejezés és tematika gyökeres megreformálásával a világirodalom egyik legérdekesebb, legizgalmasabb és legjelentősebb fejezete. Marcel Raymond műve ennek a kornak panorámája.

Raymond a modern francia költészet őseivel, Baudelaire-rel, Verlaine-nel, Rimbaud-val kezdi könyvét, áttekintést nyújt a szimbolizmusról, romantizmusról, naturizmusról, neoszimbolizmusról; külön fejezetet szentel Valerynak, a „szimbolizmus klasszikusának”, valamint Claudelnek. Ezután rátér a „kaland és lázadás” költészetére — a legújabb idők költőinek alkotásaira. A sort Apollinaire nyitja meg, a „szabad szellem játékosai”: Jacob, Cocteau, Reverdy követik, majd a „dada” jön, alapítójával, Tristan Tzarával, végül a szürrealizmusról beszél, képviselői közül pedig Bretonról, Aragonról, Eluard-ról, Desnos-ról és másokról. Könyvét a legújabb költőkkel, Supervielle-lel, Michaux-val és a fiatalabbakkal fejezi be. Post scriptumát 1939 őszén írja, amikor Európa egy részét elözönlötték az új barbárság hadosztrálya, s arra készültek, hogy ennek a csodálatos költészetnek a szülőföldjét is letapossák.

Ez a könyv nemcsak azért jelentős, mert valóban felöleli a teljes modern francia költészetet, s kimerítően foglalkozik vele, hanem azért is, mert kifinomult esztétikai elemzés és az alkotások pszichológiai vizsgálatának alapján minden törekvés iránti megértéssel mondja ki ítéletét költőkről és művekről.